

KS. KRZYSZTOF SMYKOWSKI

WOKÓŁ SPORU O UBÓJ RYTUALNY.  
MIĘDZY PRAWEM DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ  
A PRAWAMI ZWIERZĄT

AROUND THE DISPUTE ABOUT SHECHITA SLAUGHTER.  
BETWEEN THE RIGHT TO FREEDOM OF RELIGION AND ANIMAL RIGHTS

**A b s t r a c t.** The aim of the article is to reflect on the issue of shechita slaughter and regulations by law concerning it. After a synthetic presentation of the right to freedom of religion and the animal rights in the analogous meaning (I.) the principles are discussed of shechita slaughter and its two forms are distinguished: traditional and industrial (II.). The article is concluded with a moral assessment of the law that is binding in the Republic of Poland (III.). It is stated that introducing a ban on slaughter on an industrial scale, with at the same time ensuring the possibility of getting meat for their own use for religious communities does not infringe the fundamental right to freedom of religion and satisfies the demands of protection of animals.

*Translated by Tadeusz Karłowicz*

**Key words:** animal rights, shechita, freedom of religion.

Latem 2013 r. przez Polskę przetoczyła się debata na temat uboju rytualnego. Była ona związana ze skierowaniem przez Radę Ministrów projektu nowelizacji Ustawy o ochronie zwierząt, która zakładała zezwolenie na prowadzenie uboju bez ogłuszenia ze względów religijnych. Projekt ten został następnie odrzucony przez Sejm RP. Dyskusja pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami uboju rytualnego odwoływała się najczęściej do emocji. Nie-

---

Ks. dr KRZYSZTOF SMYKOWSKI – asystent Katedry Bioetyki Teologicznej w Instytucie Teologii Moralnej KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: [kmykowski@kul.pl](mailto:kmykowski@kul.pl)

wiele pojawiło się w niej argumentów merytorycznych. Warto zatem w sposób metodologicznie uporządkowany przyjrzeć się etycznym aspektom tego zagadnienia i wyprowadzić konkretne wskazania jego dotyczące.

Na wstępie należy wspomnieć, że nie jest to pierwsza odsłona sporu dotyczącego uboju rytualnego. Jego korzeni należy szukać na początku XX w. na terenach znajdujących się pod panowaniem Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Odżył on następnie w Polsce międzywojennej. Jego owocem były zabiegi licznych środowisk zmierzające do prawnego zakazu prowadzenia uboju rytualnego<sup>1</sup>. Były one skutkiem silnych nastrojów antysemickich, które zostały spotęgowane przez fakt opanowania przez środowiska żydowskie znacznej części rynku, co miało wpływ na rosnące ceny mięsa i przetworów mięsnych<sup>2</sup>. Od każdej bowiem sztuki poddanej ubojowi wynagrodzenie pobierał nie tylko rzeźnik. Odprowadzany był także swego rodzaju podatek na rzecz gmin żydowskich, który stanowił jedno z podstawowych źródeł ich dochodu<sup>3</sup>. Współczesne żądania wprowadzenia ograniczeń w zakresie tego rodzaju uboju są motywowane raczej troską o zwierzęta rzeźne i wrażliwością na ich los. Stanowią także ponadto przejaw sprzeciwu wobec uboju dokonywanego głównie dla celów komercyjnych<sup>4</sup>.

## I. PRAWO DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ A PRAWA ZWIERZĄT

W dyskusji na temat uboju rytualnego pojawiało się często stwierdzenie, iż w tym przypadku ma miejsce kolizja prawa do wolności religijnej i praw zwierząt. W tym kontekście należy syntetycznie przyjrzeć się tym dwóm zagadnieniom, by w ich świetle ocenić już samo zagadnienie uboju rytualnego.

Prawo do wolności w sferze życia religijnego jest obecnie uznawane za jedno z podstawowych uprawnień każdego człowieka. Jest ono potwierdzone

---

<sup>1</sup> Por. A. DZIADZIO. *Zakaz uboju rytualnego jako naruszenie konstytucyjnej zasady wolności religijnej. Kontekst współczesny i historyczny*. „Forum Prawnicze” 2014 nr 1 s. 7-8.

<sup>2</sup> Por. S. TRZECIAK. *Ubój rytualny w świetle Biblii i Talmudu*. Warszawa: Salezjańska Szkoła Rzemiosł 1935 s. 38-46.

<sup>3</sup> Por. W. WIERZBIENIEC. *Problem uboju rytualnego na terenie Galicji Wschodniej w świetle „Instrukcji dla rzeźników izraelickiej gminy wyznaniowej w Przemyślu” z dnia 22 września 1908 roku*. „Prace Historyczno-Archiwalne” 14:2004 s. 163.

<sup>4</sup> Por. A. DZIADZIO. *Zakaz* s. 8; M. STARNAWSKI. *Biedni Polacy patrzą na ubój rytualny*. „Bez Dogmatu” 2013 nr 3 s. 1.

przez niemal wszystkie najważniejsze akty prawne o zasięgu zarówno międzynarodowym<sup>5</sup>, jak i krajowym<sup>6</sup>.

Do poszanowania wolności wyznania wielokrotnie wzywał także Kościół katolicki w swoich licznych wypowiedziach. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje nauczanie Soboru Watykańskiego II. Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae* stwierdza w sposób wyraźny, że prawo to ma podwójne źródło. Wszyscy ludzie z racji swojej osobowej godności, której przejawem jest rozum, wolna wola oraz zdolność ponoszenia odpowiedzialności, są zobowiązani do poszukiwania prawdy i trwania przy niej. Imperatyw ten odnosi się nade wszystko do sfery życia religijnego<sup>7</sup>.

Nauka na temat wolności ma także swoje korzenie w Objawieniu. Człowiek jest bowiem powołany, by odpowiadać Stwórcy wiarą w sposób całkowicie wolny. Akt wiary ze swej istoty jest dobrowolny. Poucza o tym sam Chrystus Pan. Sobór przypomina Jego szacunek dla ludzkiej wolności przy wypełnianiu obowiązku uwierzenia Słowu Bożemu. Postawa Zbawiciela jest zaproszeniem dla chrześcijan, aby w tym samym duchu naśladowali swojego Mistrza<sup>8</sup>.

Wszystkie religie starają się udzielić poszukującemu prawdy człowiekowi odpowiedzi na najbardziej istotne nurtujące go pytania dotyczące sensu i celu życia, dobra i zła oraz sposobu osiągnięcia szczęścia. Z tego więc powodu Kościół katolicki ze szczerym szacunkiem odnosi się do wszystkich religii, mimo iż ich doktryna niejednokrotnie w sposób bardzo istotny różni się od wyznawanej przez niego wiary w Trójjedynego Boga. Sobór podkreśla wyjątkową więź łączącą chrześcijan, żydów i mahometan, która wyraża się w wierze w Boga żywego, samoistnego, miłosiernego i wszechmocnego<sup>9</sup>. Jest to szczególnie istotne dla problematyki niniejszego artykułu, bowiem praktyka uboju rytualnego jest stosowana właśnie we wspólnotach wyznawców religii mojżeszowej i muzułmańskiej.

---

<sup>5</sup> „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uczestniczenia indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie” (Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167 art. 18 ust. 1).

<sup>6</sup> „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii” (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 art. 53 ust. 1).

<sup>7</sup> Por. DWR nr 2.

<sup>8</sup> Por. tamże nr 9-10.

<sup>9</sup> Por. DRN nr 2-4.

Zagwarantowanie przez władze państwowe zabezpieczenia od przymusu w sferze życia religijnego zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym jest postulatem niezwykle istotnym. Tylko w atmosferze wolności religijnej możliwy jest bowiem integralny rozwój człowieka i realizowane jest dobro wspólne społeczeństwa<sup>10</sup>. Nic więc dziwnego, że wolność religijna została przez Jana Pawła II określona mianem „serca praw człowieka”<sup>11</sup>.

Istotnym wymiarem wolności religijnej jest swoboda wypełniania aktów modlitewnych i kultycznych zarówno w wymiarze prywatnym, jak i publicznym<sup>12</sup>. Pod tym pojęciem należałoby także uwzględnić składanie ofiar i pozyskiwanie mięsa zgodnie z tradycją, co w przypadku wyznawców judaizmu i islamu wiąże się z praktyką uboju rytualnego.

Z drugiej strony przy omawianiu tego zagadnienia trzeba uwzględnić słuszne postulaty ochrony zwierząt poddawanych ubojowi. Dzięki działalności powstających od połowy XIX w. organizacji filoanimalistycznych oraz na skutek naukowych odkryć w dziedzinie zwierzęcego behawioru zaczęto w sposób wyraźny mówić o obowiązkach człowieka wobec innych istot żywych. Te powinności należy rozpatrywać na trojkiej płaszczyźnie.

Człowiek jest przede wszystkim zobowiązany do poszanowania dzieła Stwórcy. Stosunek Boga względem zwierząt ma charakter pedagogiczny. W samym Bożym postępowaniu zostaje bowiem ukazany idealny kształt relacji człowieka wobec istot żywych<sup>13</sup>.

Drugi aspekt oznacza konieczność poszanowania zwierząt i ewentualnego ich wykorzystania zgodnie z ich naturą. Wynika z tego, że zabicie zwierzęcia jest moralnie dopuszczalne tylko wtedy, gdy jest motywowane egzystencjalną koniecznością lub innymi istotnymi racjami. Powodowanie śmierci bez takiej przyczyny stanowi poważne wykroczenie moralne, gdyż nie mieści się w ramach rozumnego działania zgodnego z prawem naturalnym<sup>14</sup>. Wynika więc z tego, że praktyka pozyskiwania mięsa od zwierząt w celu jego spożycia lub złożenia w ofierze podczas ceremonii religijnej jest zasadniczo działaniem godziwym.

---

<sup>10</sup> Por. DWR nr 6.

<sup>11</sup> JAN PAWEŁ II. *Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju*. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju (1.01.1999). „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 20:1999 nr 1 s. 5 nr 5.

<sup>12</sup> Por. T. ZADYKOWICZ. *Wolność religijna jako prawo człowieka w kontekście współczesności*. W: *Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przestanie moralne Kościoła*. Red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 149.

<sup>13</sup> Por. J. WRÓBEL. *Zwierzęta i ich prawa*. W: *Prawa człowieka* s. 98.

<sup>14</sup> Por. tamże s. 101.

Ostatnim rodzajem powinności człowieka wobec zwierząt jest obowiązek odniesienia się z życzliwością i wrażliwością wobec wartości, które są właściwe ich naturze i egzystencji. Zwierzęta, a zwłaszcza wyżej rozwinięte kręgowce, w tym szczególnie ssaki, są zdolne do odczuwania bólu i stresu. W przeciwieństwie jednak do człowieka nie są w stanie nadać im jakiegokolwiek sensu i przeżywać ich w perspektywie duchowo-osobowościowej. Każdy więc rodzaj doświadczanego bólu jest złem i jako takiego nie wolno człowiekowi jakimkolwiek zwierzęciu zadawać<sup>15</sup>. Właśnie wokół tego trzeciego zobowiązania koncentruje się oś sporu o ubój rytualny.

Te obowiązki człowieka wobec świata istot żywych są niekiedy w sposób uprawniony nazywane przez teologów, w tym zwłaszcza teologów moralistów, prawami zwierząt w sensie analogicznym. Wyprowadza się je bowiem podobnie jak prawa człowieka z samej natury bytów stworzonych. Prawa zwierząt nie mają jednakże takich samych podstaw i statusu jak podmiotowe prawa człowieka<sup>16</sup>. Wydaje się zatem, że w przypadku kolizji prawa do wolności religijnej i praw zwierząt należałoby się opowiedzieć za zachowaniem uprawnień ludzi do swobody wyznania i praktykowania związanych z nim zwyczajów i tradycji<sup>17</sup>. Stwierdzić najpierw jednak należy, czy w przypadku uboju rytualnego taka kolizja faktycznie ma miejsce.

## II. UBÓJ RYTUALNY NA PRZESTRZENI WIEKÓW

Praktyka uboju rytualnego opiera się na wskazaniach zawartych w Pięcioksięgu, Talmudzie oraz Koranie. W judaizmie jest on określany jako *schita* (hebr. ubój), w islamie jako *halal* (arab. to, co nakazane). Człowiek jest uprawniony do spożywania mięsa pochodzącego od zwierząt czystych. Potwierdzeniem tego jest następujące zdanie: „Gdy Pan, Bóg twój, rozszerzy twe granice, jak ci przyrzekł, a ty powiesz sobie: «Chcę jeść mięso», gdy dusza twoja zapagnie jeść mięso, możesz jeść mięso do woli. Jeśli daleko od ciebie będzie miejsce, które obrał Pan, Bóg twój, by tam umieścić swe imię, możesz zabijać z większego i z mniejszego bydła, które ci dał Pan,

<sup>15</sup> Por. tamże s. 102.

<sup>16</sup> Por. tamże s. 95; S. CALDECOTT. *Prawa zwierząt*. Tłum. M. Wyrodek. „Communio” (wydanie polskie) 12:1992 nr 6 s. 102.

<sup>17</sup> Por. M. CISŁO. *Oświadczenie w sprawie uboju rytualnego*. W: [http://episkopat.pl/dokumenty/pozostale/5303.1,Oswiadczenie\\_w\\_sprawie\\_zydowskiego\\_uboju\\_rytualnego.html](http://episkopat.pl/dokumenty/pozostale/5303.1,Oswiadczenie_w_sprawie_zydowskiego_uboju_rytualnego.html) (dostęp: 16.10.2014).

stosownie do mojego nakazu, ile zechcesz, i będziesz spożywał w obrębie swych murów do woli” (Pwt 12,20-21). Z możliwością pozyskiwania mięsa w celach konsumpcyjnych związany jest jednak bezwzględny zakaz spożywania krwi: „Nie wolno wam tylko jeść mięsa z krwią życia” (Rdz 9,4). Wyraża on obowiązek szacunku dla zasady życia i przypomina, że każde życie jest darem kochającego Boga. To prawo staje się także afirmacją godności i wielkości człowieka, która wyraża się w świadomym i odpowiedzialnym obchodzeniu się z darem życia<sup>18</sup>.

Pismo Święte Starego Testamentu nie zawiera szczegółowych wskazań na temat sposobu dokonywania uboju. Tradycja żydowska utrzymuje, że pochodzą one od samego Mojżesza i zostały przekazane za pośrednictwem Tory ustnej. Zawarte zostały następnie w Talmudzie, który jest księgą praw i przepisów religijnych zaopatrzonych w komentarz i dyskusję. Przepisy dotyczące uboju rytualnego znajdują się także w Koranie<sup>19</sup>.

Zawarte są tam dość szczegółowe wskazania dotyczące wszystkich aspektów uboju rytualnego. Odnoszą się one nade wszystko do osoby rzeźnika. W judaizmie może nim być żyd płci męskiej zatwierdzony na tym stanowisku przez władze rabinackie. W niektórych regionach jednak do wypełniania tych zadań dopuszcza się także kobiety. Wybór rzeźnika musi uwzględniać jego naturalne predyspozycje, do których należą przede wszystkim zdolność współodczuwania i wrażliwość na cierpienie. Szczegółowe przepisy odnoszą się także do stosowanych podczas uboju narzędzi, w tym głównie do noża. Precyzyjnie określona jest także sama procedura uboju. Rozpoczyna się ona od sprawdzenia jakości noża. Konieczne jest bowiem stwierdzenie, czy jego ostrze jest idealnie gładkie. Sam akt uboju polega na przecięciu jednym pociągnięciem wszystkich naczyń krwionośnych w szyi zwierzęcia, które jest w pełni przytomne, co ma gwarantować pełne wykrwawienie. Samo zaś cięcie powinno mieć szerokość czterech palców ręki w przypadku bydła lub trzech palców w przypadku kóz i owiec. Akt ten jest czynnością religijną, dlatego odmawiane są specjalne modlitwy. W judaizmie jest to błogosławieństwo: „Błogosławiony jesteś Panie, nasz Boże, Królu wszechświata, który uświęciłeś nas przez Twoje przykazania i przykazałeś nam to, co dotyczy *schita*”.

---

<sup>18</sup> Por. W. CHROSTOWSKI. *Dobroć wobec zwierząt w Biblii*. W: *Pieśniami dla mnie Twoje przykazania. Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Janusza Frankowskiego w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. rocznicę urodzin*. Red. W. Chrostowski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio” 2003 s. 104.

<sup>19</sup> Por. tamże s. 113.

W islamie recytowane są dwie sury krótkie, co sprawia, że czas samego uśmiercania zwierzęcia jest nieco przedłużony<sup>20</sup>.

Uśmiercanie zwierząt musi się dokonywać z wyłączeniem wszelkiego okrucieństwa, które jest sprzeczne z szacunkiem dla daru życia, co przejawia się w dążeniu do ograniczenia odczuwanego przez nie bólu i stresu. Przyczynia się do tego praktyka stosowana w tradycyjnej formie, według której w miejscu uboju nie może przebywać żadne inne, żywe lub martwe zwierzę. W jednym z żydowskich komentarzy do Księgi Rodzaju znalazło się doniosłe sformułowanie. Na pytanie, jakie znaczenie dla Boga ma sposób uśmiercania zwierząt, została udzielona następująca odpowiedź: „Przykazania zostały dane wyłącznie po to, by ludzi uszlachetnić”. Skoro zabijanie zwierząt w celu pozyskania mięsa stało się powszechną praktyką, należy dołożyć starań, by człowiek nie nadwyreżył swojej nadprzyrodzonej godności, strzegąc się znieczulicy, a w konsekwencji także i okrucieństwa<sup>21</sup>.

Należy stwierdzić, że ubój rytualny, prowadzony w opisanej formie tradycyjnej, zasadniczo nie stanowi naruszenia słusznych postulatów ochrony zwierząt. Pozyskiwanie mięsa jest bowiem działaniem zgodnym z naturą. Dokłada się przy tym starań, by minimalizować ból i stres zwierząt, przez co odnosi się do nich życzliwością i wrażliwością.

W tym miejscu należy przywołać także opinię panującą w niektórych środowiskach wyznawców judaizmu. Jej zwolennicy, odwołując się do wiedzy z zakresu medycyny weterynaryjnej, twierdzą, że zachowanie tradycyjnej formy uboju rytualnego, polegającej na uśmierceniu zwierzęcia bez ogłuszenia, nie jest konieczne dla zachowania koszerności mięsa. Upřednie ogłuszenie pozwala bowiem także na usunięcie znacznej ilości krwi. Ponadto, niezależnie od zastosowanej metody w ciele zwierzęcia pozostaje i tak 15-20% jego krwi<sup>22</sup>.

Oprócz formy tradycyjnej, był także w Polsce do niedawna prowadzony ubój rytualny na skalę przemysłową, co wiązało się nie tylko z koniecznością zaspokojenia potrzeb polskich żydów i muzułmanów, ale także wysyłaniem tak pozyskanego mięsa do innych krajów. Poddawanie ubojowi większej ilości zwierząt spowodowało zmiany w samej procedurze ich uśmiercania.

---

<sup>20</sup> Por. tamże; E. PROST. *Ubój rytualny*. „Medycyna Weterynaryjna” 51:1995 nr 12 s. 727; A. UNTERMAN. *Szehita*. W: TENŻE. *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*. Tłum. O. Zienkiewicz. Warszawa: Książka i Wiedza 2000 s. 266.

<sup>21</sup> Por. W. CHROSTOWSKI. *Dobroć* s. 113-114; TENŻE. *Status zwierząt w Biblii*. „Forum Teologiczne” 6:2005 s. 19-20.

<sup>22</sup> Por. S. DOMBROWSKI. *Szehita, etyka i demagogia*. „Prawo i Życie” 1993 nr 41 s. 4.

Choć zachowane są wciąż rytualne przepisy dotyczące konieczności wykrwienia zwierzęcia, to jednak radykalnie zmieniły się stosowane metody i narzędzia. Wprowadzone zostały klatki obrotowe, w których zwierzęta są umieszczane w celu dokonania uboju. Takie postępowanie powoduje znaczne uczucie lęku. Stosowane są także specjalne haki, na których zawiesza się ptaki, aby mogły się wykrwawić. Pogłębianiu stresu sprzyja także fakt, iż w jednym pomieszczeniu prowadzone jest najczęściej równocześnie uśmiercanie kilku lub kilkunastu zwierząt<sup>23</sup>.

Nie można się zatem dziwić, że działalność tego typu rzeźni budzi uzasadnione wątpliwości i niepokój o los zwierząt. Wyrażany jest on nie tylko przez członków organizacji filoanimalistycznych, ale także przez większość społeczeństwa polskiego. Co niezwykle istotne, poparcie dla zakazu prowadzenia uboju rytualnego na skalę przemysłową wyrażają także niektórzy, przejści losom zwierząt, wyznawcy judaizmu<sup>24</sup> i islamu<sup>25</sup>. Twierdzą, że w tej formie nie ma miejsca na humanitarne odniesienie się do innych istot żywych.

### III. OCENA OBOWIĄZUJĄCYCH UREGULOWAŃ PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH UBOJU RYTUALNEGO

Decyzja Sejmu RP odrzucająca projekt rządowej nowelizacji Ustawy o ochronie zwierząt dopuszczającej przeprowadzanie uboju bez ogłuszenia ze względów religijnych ustanowiła nową sytuację prawną dotyczącą uboju rytualnego. Z jednej strony Ustawa o ochronie zwierząt stwierdza, że „zwierzę kręgowce w ubojni może zostać uśmiercone tylko po uprzednim pozbawieniu świadomości przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje”<sup>26</sup>. W mocy pozostaje jednak także Ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Stanowi ona, że „w celu realizacji prawa do sprawowania obrzędów i czynności rytualnych związanych z kultem religijnym – gminy żydowskie dbają o zaopatrzenie w kosztowną

---

<sup>23</sup> Por. A. CZAPIK. *Ubój rytualny hańbą XX wieku*. „Medycyna Weterynaryjna” 51:1995 nr 12 s. 724.

<sup>24</sup> Por. S. DOMBROWSKI. *Szehita* s. 4.

<sup>25</sup> Por. *Wymogiem jest minimalizowanie cierpienia zwierzęcia*. Wywiad C. Krzysztopy z I.M. Czechowską. W: <http://blogpublika.com/2013/11/14/izabela-melika-czechowska-polska-tatarka-o-uboju-rytualnym> (dostęp: 22.10.2014).

<sup>26</sup> Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. Dz.U. 1997 nr 111 poz. 724 art. 34 ust. 1.



żywność, o stołówki i łaźnie rytualne oraz o ubój rytualny”<sup>27</sup>. Wydawać by się mogło, że te dwa akty prawne o takiej samej randze wzajemnie się wykluczają. Sprawa zostanie więc zbadana przez Trybunał Konstytucyjny, do którego został skierowany wniosek przez Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP.

Mimo że wyrok Trybunału Konstytucyjnego jeszcze nie zapadł, formułowane są przez znawców prawa różne interpretacje owej kolizji dwóch ustaw. Pośród różnych wypowiedzi prawników dotyczących omawianego zagadnienia na szczególną uwagę zasługuje stwierdzenie, że obecne ustawodawstwo sankcjonuje stan prawny polegający na zakazie prowadzenia uboju rytualnego na skalę przemysłową i przy użyciu właściwych jej metod. Dopuszcza jednakże prowadzenie uboju na potrzeby własne określonej wspólnoty wyznaniowej, co – jak można przypuszczać – byłoby w Polsce zjawiskiem o bardzo niewielkiej skali. W tym kontekście, oprócz konieczności poszanowania wolności sumienia, wskazują oni na wiążący polskie władze publiczne konstytucyjny nakaz ochrony środowiska<sup>28</sup>.

Wspomniana interpretacja wychodzi naprzeciw słusznym postulatom ochrony zwierząt. Jak już wykazano, zwierzęta są narażone na szczególnie ból oraz bardzo wysoki poziom stresu właśnie podczas uboju, który prowadzony jest w rzeźniach przemysłowych. Nie można zatem w sposób uprawniony mówić, że jest tam poszanowany obowiązek odniesienia się do istot żywych z życzliwością i wrażliwością na wartości właściwe ich naturze i egzystencji.

Wydaje się ponadto, że ustanowienie zakazu prowadzenia uboju rytualnego na skalę przemysłową i przy zastosowaniu właściwych jej metod nie stanowi naruszenia fundamentalnego prawa do wolności religijnej, o ile zostanie zagwarantowana możliwość pozyskiwania mięsa zgodnie z wymogami tradycji religijnej przez działające w Polsce związki wyznaniowe dla potrzeb ich członków. W realizacji prawa do wolności sumienia i wyznania nie mieści się bowiem praktykowanie uboju rytualnego w celach komercyjnych. Tak pozyskane mięso jest później najczęściej sprzedawane na eksport. Ustanowienie takiego zakazu byłoby jedynie wprowadzeniem regulacji w sferze działalności gospodarczej<sup>29</sup>.

---

<sup>27</sup> Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1997 nr 41 poz. 251 art. 9 ust. 2.

<sup>28</sup> Por. Konstytucja art. 5, art. 74 ust. 2; W. BRZOZOWSKI. *Dopuszczalność uboju rytualnego w Polsce*. „Państwo i Prawo” 68:2013 z. 5 s. 54-55.

<sup>29</sup> Por. tamże.

Prawo państwa do ustanawiania ram prawnych wolności gospodarczej podkreśla także katolicka nauka społeczna. Działalność gospodarcza winna zawsze być wprzęgnięta w służbę dobru wspólnemu, przyczyniając się do integralnego rozwoju poszczególnych osób i grup społecznych<sup>30</sup>. Regulacje prawne w dziedzinie uboju rytualnego spełniają takie zadanie. Nie tylko przyczyniają się do ochrony zwierząt, lecz także służą uwrażliwieniu ludzi na ich los, zapobiegając możliwemu pojawieniu się postaw nacechowanych okrucieństwem. Trzeba jasno stwierdzić, że w przypadku konfliktu interesów pomiędzy pragnieniem zysku właścicieli rzeźni prowadzących ubój przemysłowy a słusznymi postulatami ochrony zwierząt, które mają na celu nie tylko dobro istot żywych, lecz także kształtowanie postaw wrażliwości na różne wartości, trzeba się opowiedzieć za tym drugim wyborem. Obowiązkiem państwa pozostaje kontrola prawidłowości prowadzenia wszelkiego typu uboju, który powinien być dokonywany pod okiem nadzoru weterynaryjnego. Reagować ponadto trzeba na wszelkie nadużycia pojawiające się pod pretekstem fałszywie pojmowanego prawa do wolności religijnej<sup>31</sup>.

\*

W przeprowadzeniu prawidłowej oceny uboju rytualnego konieczne jest wyróżnienie jego dwóch form: tradycyjnej i przemysłowej, które w sposób istotny różnią się od siebie stosowanymi metodami i stopniem odczuwanego przez zwierzęta rzeźne bólu i stresu. Z perspektywy teologicznomoralnej należy stwierdzić, że optymalnym rozwiązaniem tego budzącego emocje problemu jest wprowadzenie ograniczeń dotyczących uboju na skalę przemysłową, przy równoczesnym zagwarantowaniu wspólnotom religijnym możliwości pozyskiwania mięsa na własne potrzeby zgodnie z ich tradycją. Ograniczenia nakładane przez państwo w sferze prowadzenia uboju przemysłowego lub nawet jego całkowity zakaz nie stanowią naruszenia prawa kogokolwiek do wolności sumienia i wyznania, lecz są jedynie uprawnioną ingerencją w dziedzinę działalności gospodarczej. W takiej sytuacji nie można także w sposób uprawniony twierdzić, iż zachodzi kolizja między prawem do wolności religijnej a koniecznością ochrony zwierząt. Należy zatem mieć nadzieję, że w tym

---

<sup>30</sup> Por. CA nr 42; KDK nr 26.

<sup>31</sup> Por. DWR nr 7; F. SPIRAGO. *Katolicki katechizm ludowy stosownie do potrzeb czasu i pedagogicznie opracowany. Cz. 2: Nauka obyczajów*. Mikołów: K. Miarka Sp. wyd. z ogr. 1927<sup>3</sup> s. 293.

kierunku podążać będzie orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego oraz ustawodawstwo Rzeczypospolitej Polskiej.

#### BIBLIOGRAFIA

- JAN PAWEŁ II: Encyklika *Centesimus annus*. Watykan 1991.
- JAN PAWEŁ II: Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju (1.01.1999). „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 20:1999 nr 1 s. 4-8.
- Sobór Watykański II: Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (Watykan 1965).
- Sobór Watykański II: Deklaracja o stosunku do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate* (Watykan 1965).
- Sobór Watykański II: Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae* (Watykan 1965).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1997 nr 41 poz. 251.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. Dz.U. 1997 nr 111 poz. 724.
- BRZOZOWSKI W.: Dopuszczalność uboju rytualnego w Polsce. „Państwo i Prawo” 68:2013 z. 5 s. 47-56.
- CALDECOTT S.: Prawa zwierząt. Tłum. M. Wyrodek. „Communio” (wydanie polskie) 12:1992 nr 6 s. 97-102.
- CHROSTOWSKI W.: Dobroć wobec zwierząt w Biblii. W: Pieśniami dla mnie Twoje przykazania. Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Janusza Frankowskiego w 50. rocznicę święceń kapłańskich i 75. rocznicę urodzin. Red. W. Chrostowski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio” 2003 s. 95-115.
- CHROSTOWSKI W.: Status zwierząt w Biblii. „Forum Teologiczne” 6:2005 s. 7-22.
- CISŁO M.: Oświadczenie w sprawie uboju rytualnego. W: [http://episkopat.pl/dokumenty/pozostale/5303.1,Oswiadczenie\\_w\\_sprawie\\_zydowskiego\\_uboju\\_rytualnego.html](http://episkopat.pl/dokumenty/pozostale/5303.1,Oswiadczenie_w_sprawie_zydowskiego_uboju_rytualnego.html)(dostęp:16.10.2014).
- CZAPIK A.: Ubój rytualny hańbą XX wieku. „Medycyna Weterynaryjna” 51:1995 nr 12 s. 725-726.
- DOMBROWSKI S.: Szechita, etyka i demagogia. „Prawo i Życie” 1993 nr 41 s. 4.
- DZIADZIO A.: Zakaz uboju rytualnego jako naruszenie konstytucyjnej zasady wolności religijnej. Kontekst współczesny i historyczny. „Forum Prawnicze” 2014 nr 1 s. 6-13.
- PROST E.: Ubój rytualny. „Medycyna Weterynaryjna” 51:1995 nr 12 s. 725-727.
- SPIRAGO F.: Katolicki katechizm ludowy stosownie do potrzeb czasu i pedagogicznie opracowany. Cz. 2: Nauka obyczajów. Mikołów: K. Miarka Sp. wyd. z ogr. por. 1927<sup>3</sup>.
- STARNAWSKI M.: Biedni Polacy patrzą na ubój rytualny. „Bez Dogmatu” 2013 nr 3 s. 1-2.
- TRZECIAK S.: Ubój rytualny w świetle Biblii i Talmudu. Warszawa: Salezjańska Szkoła Rzemiosł 1935.
- UNTERMAN A.: Encyklopedia tradycji i legend żydowskich. Tłum. O. Zienkiewicz. Warszawa: Książka i Wiedza 2000<sup>2</sup>.

- WIERZBIENIEC W.: Problem uboju rytualnego na terenie Galicji Wschodniej w świetle „Instrukcji dla rzeźników izraelskiej gminy wyznaniowej w Przemyślu” z dnia 22 września 1908 roku. „Prace Historyczno-Archiwalne” 14:2004 s. 161-166.
- WRÓBEL J.: Zwierzęta i ich prawa. W: Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przesłanie moralne Kościoła. Red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 79-103.
- Wymogiem jest minimalizowanie cierpienia zwierzęcia. Wywiad C. Krzysztopy z I.M. Czechowską. W: <http://blogpublika.com/2013/11/14/izabela-melika-czechowska-polska-tatarka-oboju-rytualnym> (dostęp: 22.10.2014).
- ZADYKOWICZ T.: Wolność religijna jako prawo człowieka w kontekście współczesności. W: Prawa człowieka. W 60. rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przesłanie moralne Kościoła. Red. K. Jeżyna, T. Zadykiewicz. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 141-176.

#### WOKÓŁ SPORU O UBÓJ RYTUALNY. MIĘDZY PRAWEM DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ A PRAWAMI ZWIERZĄT

##### S t r e s z c z e n i e

Celem artykułu jest podjęcie teologicznomoralnej refleksji nad zagadnieniem uboju rytualnego i dotyczących jego regulacji prawnych. Po syntetycznym przedstawieniu prawa do wolności religijnej oraz praw zwierząt w sensie analogicznym (I), dokonano omówienia zasad prowadzenia uboju rytualnego i wyróżniono jego dwie formy: tradycyjną i przemysłową (II). Zwieńczeniem jest moralna ocena obowiązującego obecnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prawa (III). Stwierdzono, że wprowadzenie zakazu uboju na skalę przemysłową, przy równoczesnym zapewnieniu wspólnotom wyznaniowym możliwości pozyskiwania mięsa na własny użytek, nie stanowi naruszenia fundamentalnego prawa do wolności religijnej i odpowiada słusznym postulatom ochrony zwierząt.

**Słowa kluczowe:** prawa zwierząt, ubój rytualny, wolność religijna.